

Editorial

«**Κ**αμία χώρα που έχει McDonald's εντός των συνόρων της δεν έχει πολεμήσει άλλη χώρα που έχει επίσης McDonald's εντός των δικών της συνόρων», επέμενε ο Th. Friedman το μακρινό 1996. Ήταν η εποχή που η λέξη «ιμπεριαλισμός» είχε περιπέσει σε αχρησία και οι βομβαρδισμοί το 1999 της Σερβίας -μιας χώρας που είχε κι αυτή, πάντως, McDonald's- ενδύονταν τον μανδύα της «ανθρωπιστικής επέμβασης». Εκείνοι οι βομβαρδισμοί, όπως και οι πόλεμοι στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ που τους ακολούθησαν, θεωρούνταν από πολλούς ως παρεκκλίσεις από την κανονικότητα ενός συστήματος που, πλέον, ταυτιζόταν με την «παγκοσμιοποίηση», το άνοιγμα των αγορών και την ελευθερία του εμπορίου. Στις μέρες μας, όμως, η εμπειρία των πολεμικών συγκρούσεων του 21ου αιώνα, η ένταση των γεωπολιτικών ανταγωνισμών και η ρητορική του D. Trump, ως Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΗΠΑ), έχουν καταστήσει την έννοια του ιμπεριαλισμού ξανά επίκαιρη.

Αφετηρία αυτής της έννοιας, όπως την προσδιόρισε ο V. Lenin στην κλασική μπροσούρα που έγραψε εν μέσω του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, είναι η προσέγγιση του καπιταλισμού ως ενός παγκόσμιου συστήματος αποικιακής εκμετάλλευσης και χρηματιστικού στραγγαλισμού της πλειοψηφίας των λαών από τις μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες έχουν διαμοιράσει τον κόσμο στη βάση ενός υπολογισμού της δύναμης των συμμετεχόντων. Εντούτοις, μια μοιρασιά που ανταποκρίνεται στη σχετική ισχύ των μεγάλων δυνάμεων σε μια δεδομένη συγκυρία δεν διαρκεί για πάντα, γεγονός που τροφοδοτεί τις συγκρούσεις και τους πολέμους μεταξύ τους. Αυτές οι συγκρούσεις σχετίζονται με τις αλλαγές του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος, στις οποίες ο ανταγωνισμός παίρνει μορφές όπως ο έλεγχος των πρώτων υλών, οι εμπορικοί και δασμολογικοί πόλεμοι ή η παρεμπόδιση της πρόσβασης σε συγκοινωνιακά δίκτυα. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε μια τεράστια αιματηρή επιβεβαίωση της κλασικής θεωρίας για τον ιμπεριαλισμό, καθώς οι μεγάλες δυνάμεις είχαν προσπαθήσει και πάλι να μοιράσουν τον κόσμο μετά από την οικονομική κρίση που ακολούθησε το κραχ του 1929.

Στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα, η διεθνοποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα, των αγορών και της παραγωγής μπορεί να παρουσιάστηκε ως υπέρβαση του ιμπεριαλισμού, πλην όμως δεν έθιξε την αλληλοσύνδεση των μεγαλύτερων πολυεθνικών εταιριών με τα πιο ισχυρά κράτη. Μετά δε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η παγκόσμια ηγεμονία των ΗΠΑ δεν απειλούνταν άμεσα από κανέναν,

αλλά αυτό μεσο-μακροπρόθεσμα εγκυμονούσε μεγαλύτερη αστάθεια. Όπως προφητικά παρατηρούσε ο H. Kissinger το 1994, «οι Ηνωμένες Πολιτείες θα βρεθούν αντιμέτωπες με οικονομικό ανταγωνισμό τον οποίο δεν είχαν βιώσει ποτέ στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου [...] η Κίνα είναι καθ' οδόν να αποκτήσει κύρος υπερδύναμης. Με έναν ρυθμό ανάπτυξης 8%, λιγότερο από ό,τι είχε τη δεκαετία του '80, το ΑΕΠ της Κίνας θα φτάσει αυτό των ΗΠΑ στη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα». Αντίστοιχοι ήταν οι φόβοι του για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και αναγνώριζε το στρατηγικό μειονέκτημά της στο στρατιωτικό χάσμα που τη χώριζε και εξακολουθεί να τη χωρίζει από τις ΗΠΑ.

Αυτό που διέβλεπε τότε ο H. Kissinger είναι, σε μεγάλο βαθμό, η σημερινή πραγματικότητα, καθώς ζούμε τη διαμόρφωση ενός νέου τοπίου αντίπαλων ιμπεριαλισμών, το οποίο χαρακτηρίζεται από τεμνόμενους οικονομικούς και στρατιωτικούς ανταγωνισμούς μεγάλων και μεσαίων (περιφερειακών) δυνάμεων σε πολλά σημεία του πλανήτη (Μέση Ανατολή, Νοτιοανατολική Ασία, Ανατολική Αφρική, Λατινική Αμερική, Ειρηνικό Ωκεανό κ.λπ.). Μετά από δεκαετίες διεθνούς απελευθέρωσης της κίνησης των κεφαλαίων, οι σχετικές αποκλίσεις και συγκρούσεις κλιμακώνονται, οι δε παραδοσιακοί μηχανισμοί μέσα από τους οποίους τα κράτη τις διευθετούσαν -έστω και ετεροβαρώς- μοιάζουν πλέον παρωχημένοι.

Στο πρόσφατο *World Economic Forum* στο Davos, η συγκρότηση, με πρωτοβουλία του D. Trump, του λεγόμενου «Συμβουλίου Ειρήνης» (Board of Peace) και η δήλωση του Προέδρου των ΗΠΑ ότι διεκδικεί τη Γροιλανδία σαν «ένα κομμάτι πάγου» μαρτυρούν ότι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO) και το διεθνές δίκαιο απαξιώνονται ως αποτυπώματα ενός παλιότερου συσχετισμού δύναμης και ότι η κυριαρχία επιστρέφει στην προνεωτερική ιδιοκτησιακή εκδοχή της. Την ίδια στιγμή, η *Εθνική Στρατηγική Άμυνας (National Defense Strategy)*, που δημοσίευσε το Department of War πριν από μία εβδομάδα, πιστοποιεί την αλλαγή παραδείγματος στην νέα αμυντική στρατηγική των ΗΠΑ, στο πλαίσιο της οποίας οι σύμμαχοί τους αντιμετωπίζονται πιο σκληρά από τους αντιπάλους τους. Αυτή δε η αλλαγή παραδείγματος επιβεβαιώνει, για ακόμη μια φορά, ότι, αν δεν υπάρχουν κοινές αντιλήψεις και ισοδυναμία, μια συμμαχία καταλήγει αργά ή γρήγορα σε δυναστικό *imperium* του ισχυρότερου.

Ο Νίκος Τράντας αξιοποιεί τη λενινιστική προσέγγιση του ιμπεριαλισμού προκειμένου να εξηγήσει τον κυνισμό και τις αντιφάσεις της εξωτερικής πολιτικής

του D. Trump, που τόσο έχουν σοκάρει όσους είχαν συνηθίσει να ζουν στον κόσμο των «φιλελεύθερων παραμυθιών». Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις μαρξιστικές αναλύσεις για τον ιμπεριαλισμό, υποστηρίζοντας ότι ο τραμπισμός δεν είναι μια τυχαία απόκλιση από την «βασισμένη σε κανόνες τάξη» αλλά μια απόπειρα διαχείρισης της ηγεμονικής παρακμής με αναδιοργάνωση της παγκόσμιας οικονομίας σε ασφαλέστερες ζώνες εξορύξεων, παραγωγής, εμπορίου και κερδών. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Τράντας επικαιροποιεί τις θεωρητικές παρακαταθήκες του 20ού αιώνα για να προσδιορίσει τη θέση και τον ρόλο των ΗΠΑ, της Κίνας, της Ρωσίας και της Ευρώπης στο σημερινό τοπίο του διεθνούς ανταγωνισμού. Παράλληλα, προσφεύγει στη νεογκραμισιανή ανάγνωση των διεθνών σχέσεων για να δώσει ιδιαίτερο βάρος στη γεωοικονομία ως τεχνολογία ισχύος και να ερμηνεύσει τον ιμπεριαλισμό του D. Trump τόσο ως αναδιάταξη των μορφών άσκησης ηγεμονίας υπό συνθήκες κρίσης όσο και ως μια προσπάθεια ανασύνθεσης ενός «ιστορικού μπλοκ» στο εσωτερικό των ΗΠΑ που μετατοπίζει την έμφαση από την πολυμερή, θεσμική ηγεσία της περιόδου της παγκοσμιοποίησης προς μια πιο ιεραρχική και συναλλακτική μορφή ηγεμονίας.

Στην κινηματογραφική του ταινία *El ángel exterminador*, παραγωγής του 1962, ο L. Buñuel δείχνει μια ομάδα μεγαλοαστών, καλεσμένων σε δείπνο στην πολυτελή βίλα ενός Μεξικανού αριστοκράτη, να εγκλωβίζονται από μια αόρατη δύναμη στο σαλόνι, ενώ το υπηρετικό προσωπικό έχει εγκαταλείψει τη βίλα. Καθώς το σαλόνι μετατρέπεται για εβδομάδες σε μια αποτρόπαια φυλακή, οι περισσότεροι από τους καλεσμένους χάνουν σιγά-σιγά τους καλούς τρόπους και την αξιοπρέπειά τους και υποτάσσονται στα ένστικτά τους. Την παραπάνω κινηματογραφική ταινία ανακαλεί ο Κωνσταντίνος Αλ. Πισπιρίγκος, Σύμβουλος της Επικρατείας ε.τ., για να σχολιάσει τον φόβο και τον κομπορμισμό που διακατέχουν τους ηγέτες των ευρωπαϊκών κρατών στην προσπάθειά τους να διαπραγματευτούν τον περιορισμό των παραχωρήσεών τους στον D. Trump, ο οποίος, επαληθεύοντας την πολιτική σκέψη του Θουκυδίδη, προβάλλει το δόγμα της πολιτικής της ισχύος ακόμη και απέναντι στους παραδοσιακούς συμμάχους του.